

بررسی ارتباط سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری (مطالعه‌ی

موردی: استان مازندران)

محرم آزاد^۱، علی رحمانی فیروزجاه^۲، علی اصغر عباسی اسفجیر^۳

چکیده

در این مقاله درصدد بررسی ارتباط سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری در میان جمعیت شهری بالای ۲۰ سال استان مازندران هستیم. برای بررسی ارتباط این دو متغیر از نظریه‌های پاتنام، فوکویاما، میسرا، انشتاین و دریسکل استفاده گردیده است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسش‌نامه از میان نمونه‌ی آماری ۴۰۰ نفری جمع‌آوری و با کاربرد دو نرم‌افزار SPSS و Amos مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد که وضعیت شاخص سرمایه‌ی اجتماعی و تمامی متغیرهایش (آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای تعمیم‌یافته، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) و شاخص توسعه‌ی پایدار شهری و تمامی ابعادش (پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی) در سطح پایین‌تر از متوسط قرار داشتند. یافته‌های تبیینی تحقیق نشان داد که سرمایه‌ی اجتماعی و تمامی متغیرهایش، ارتباط و تأثیر مستقیم قوی و معناداری بر روی توسعه‌ی پایدار شهری داشته‌اند. در ضریب همبستگی پیرسون ارتباط سرمایه‌ی اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش با توسعه‌ی پایدار شهری معنادار شدند. در تحلیل رگرسیون چند متغیره، مدل

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران

moharram.azad61@yahoo.com

۲- دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران (نویسنده مسؤل)

arf1348@gmail.com

asfajir@hotmail.com

۳- دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۱۹

تاریخ وصول: ۹۷/۸/۲۹

رگرسیون‌ی تحقیق و تأثیرات تمامی متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی (به غیر از متغیر هنجارهای تعمیم‌یافته) معنادار شدند که بیشترین تأثیرات مستقیم را بر اساس ضریب Beta به ترتیب متغیرهای اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی بر روی توسعه‌ی پایدار شهری داشته‌اند. همچنین بر اساس نتایج روش مدل‌سازی معادلات ساختاری، مدل نظری تحقیق بر مبنای شاخص‌های مختلف مانند CMIN/DF، RMSEA، NFI، CFI، PCFI و ... از برازش قابل قبولی برخوردار بود. نتایج یافته‌های این تحقیق تأیید کننده‌ی پیشینه‌ی تجربی و چارچوب نظری تحقیق بوده است که مشخص ساخت هرچه میزان سرمایه‌ی اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش افزایش یابد، منجر به بهبود و ارتقاء ابعاد و مؤلفه‌های توسعه‌ی پایدار شهری می‌گردد.

واژگان کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، توسعه‌ی پایدار شهری، پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی.

مقدمه و بیان مسأله

توسعه‌ی پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و تجربی رایج در باب توسعه و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. این پارادایم اگرچه ناظر به برداشت‌ها و تفسیرهای گوناگون است، اما در مجموع بر پایداری و استمرار توسعه برای همگان و نسل‌های آینده طی زمان و بر همه‌جانبه‌نگری ابعاد پیچیده‌ی اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی فرآیند توسعه در سطح یک شهر تأکید دارد (رهنمایی، ۱۳۷۷: ۱۷۸). توسعه‌ی سریع شهری، در چند دهه‌ی معاصر، ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه‌ی پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره‌ی سوم نیز ناشی از اثرات شهرها بر گستره‌ی زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵: ۱۵۷). ویژگی‌های جوامع شهری امروز سبب ناپایداری انسان‌ها و محیط‌زیست (محیط طبیعی و محیط مصنوع) گردیده است (مفیدی و شایان، ۱۳۸۶:

۱۵). امروزه بسیاری از جامعه‌شناسان و برنامه‌ریزان شهری از جمله رابرت میسرا^۱، شری انشتاین^۲، دیوید دریسکل و ... معتقدند بهترین و مهم‌ترین راهکار کسب توفیق در بسیاری از پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ی پایدار شهری، تمرکززدایی از مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، پایه‌گذاری طرح‌ها بر مبنای مشارکت و جلب اعتماد مردم و به طور کلی افزایش و گسترش سرمایه‌ی اجتماعی و مؤلفه‌های آن است. بسیاری از نظریه‌پردازان معتقدند سه متغیر توسعه، مشارکت و سرمایه‌ی اجتماعی در ارتباط مستقیم با یکدیگر هستند یا حتی می‌توانند به جای یکدیگر به کار روند (لرنر^۳، ۱۹۹۸: ۵۵). برخی این مفاهیم را با یکدیگر ترکیب کرده‌اند و اصطلاح پارادایم «توسعه‌ی مشارکتی» را به کار می‌برند (میکلسن^۴، ۱۹۹۹: ۶۱). پروفیسور رابرت میسرا، از نظریه‌پردازان مطرح توسعه‌ی مشارکتی، معتقد است که برای جلب مشارکت مردم در طرح‌های توسعه، باید نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز ایجاد شود و طرفدار توسعه از پایین به بالا است. او مهم‌ترین شرط رسیدن به توسعه را مشارکت عمومی و پیش‌شرط مشارکت را اعتماد فراگیر مردم می‌داند. ایشان معتقد است در کشورهای جهان سوم مؤسسات عمومی، NGO ها یا سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) به دست فراموشی سپرده شده است و دولت‌ها، دیوان‌سالاری و بوروکراسی را به طور مرتب گسترش داده‌اند و اکنون سازمان‌ها و مؤسسات اداری، تصمیم‌گیری‌های توسعه را به جای مردم اتخاذ و اجرا می‌نمایند و مردم به دریافت‌کنندگان توسعه تبدیل شده‌اند و همین امر باعث عدم مشارکت مردم در انواع طرح‌ها و پروژه‌های توسعه و عدم توفیق در دستیابی به هدف این برنامه‌ها بویژه در بخش توسعه‌ی پایدار شهری می‌شود (میسرا، ۱۳۶۵: ۳۳). طبق سرشماری سال ۱۳۳۵ جمعیت شهرنشین ایران حدود ۳۰ درصد و جمعیت روستانشین ایران حدود ۷۰ درصد بوده است ولی ۶۰ سال بعد، یعنی در سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت شهری حدود ۷۴

¹ Robert Misra

² Shery Enshtein

³ Lerner

⁴ Mikkelsen

درصد و جمعیت روستانشین حدود ۲۵ درصد بوده است (سایت مرکز آمار ایران)^۱ یعنی نسبت جمعیت شهری و روستایی ایران وارونه شده است. نسبت جمعیت شهرنشین استان مازندران و درصد متوسط رشد سالانه‌ی آن نیز تقریباً نزدیک به میانگین نرخ‌های کل کشور است. اما شهرهای ایران و از جمله این استان با مشکلات و مسائل فراوانی دست به گریبان هستند و امکانات و خدمات شهری پاسخگوی این حجم از جمعیت نیست. بنابراین ارتقای توسعه‌ی پایدار شهری در ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی از ضرورت‌های بسیار مهم حال حاضر جامعه‌ی ماست. در این بین سرمایه اجتماعی می‌تواند نقش بسیار تأثیرگذاری بر توسعه‌ی پایدار شهری در ابعاد گوناگون داشته باشد. استان مازندران به عنوان قطب توریستی و کشاورزی کشور، رتبه‌ی هفتم را در تولید ناخالص داخلی (GDP) کشور دارد (همان) و به تبع آن شهرهای این استان با مسائل و آسیب‌های گوناگون زیست‌محیطی، نهادی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی روبه‌رو هستند و متأسفانه به لحاظ مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار در شرایط نامناسبی قرار دارد (گزارشات جامع سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ۱۳۹۴: ۱۸ و ۲۷).

بنابراین در این پژوهش برآنیم که:

- بدانیم شاخص «سرمایه‌ی اجتماعی» و متغیرهای آن (آگاهی، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد، مشارکت و انسجام) چه نوع ارتباطی با شاخص «توسعه‌ی پایدار شهری» در سطح استان مازندران دارد

پیشینه‌ی تحقیق

پیشینه‌ی داخلی

صالحی امیری و همکاران (۱۳۹۱) تحقیقی با عنوان «طراحی و ارائه‌ی الگو جهت سنجش تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر ابعاد توسعه‌ی پایدار» با استفاده از روش پیمایشی ارائه دادند. جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل اعضای هیأت علمی منطقه‌ی ۱۳ دانشگاه

^۱ www.amar.org.ir

آزاد اسلامی می‌شد که تعداد آن ۱۸۷۸ نفر بود و با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری خوشه‌ای ۲۱۹ نفر انتخاب شدند. آن‌ها سرمایه‌ی اجتماعی را به ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ارتباطی و توسعه‌ی پایدار را به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی طبقه‌بندی کردند و برای تحلیل یافته‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری و تحلیل عامل تأییدی با به کارگیری از نرم افزار لیزرل استفاده شد. نتایج تحقیق آنها نشان داد که سرمایه‌ی اجتماعی تأثیر مثبت، مستقیم و معناداری بر توسعه‌ی پایدار داشته است. در این بین بیشترین تأثیر را به ترتیب بر ابعاد اقتصادی (۰/۸۸)، اجتماعی و زیست‌محیطی (هر دو ۰/۷۱) و سیاسی (۰/۷۰) توسعه‌ی پایدار داشته است.

پورافکاری (۱۳۹۱) تحقیقی با عنوان «نگرشی جامعه‌شناختی بر سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار در شهر شوشتر» با استفاده از روش پیمایشی ارائه داد. او با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی سیستماتیک، ۲۲۰ نفر از شهروندان بین ۱۵ تا ۶۰ سال شهر شوشتر را مورد مصاحبه قرار داد. این تحقیق بیشترین تأکید را بر روی مقوله‌ی توسعه‌ی بومی دارد و معتقد است این مهم از طریق رابطه‌ی دو مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار محقق خواهد شد. براساس یافته‌های این پژوهش رابطه‌ی مستقیم و معناداری بین متغیرهای اصلی سرمایه‌ی اجتماعی ($r=0/41$) و مشارکت اجتماعی ($r=0/69$) و متغیرهای زمینه‌ای تحصیلات ($r=0/69$)، درآمد ($r=0/51$) و سن ($r=0/14$) با توسعه‌ی پایدار شهریدر این شهر وجود دارد.

خوش‌فر و همکاران (۹۲) تحقیقی با عنوان «سرمایه‌ی اجتماعی و پایداری شهری (مطالعه موردی: شهر گرگان)» با استفاده از روش پیمایش ارائه دادند. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل شهروندان بالای ۱۵ سال ساکن در سه ناحیه‌ی شهر گرگان می‌شد که ۴۲۰ نفر از ساکنان با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای توأم با تصادفی سیستماتیک در سه منطقه‌ی بالا، متوسط و پایین شهر انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. آن‌ها در این تحقیق سرمایه‌ی اجتماعی را به دو بعد شناختی و ساختاری و پایداری شهری را به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، نهادی و کالبدی طبقه‌بندی کردند. نتایج تحقیق آن‌ها

نشان داد که هر دو بعد شناختی و ساختاری سرمایه‌ی اجتماعی با پایداری شهری ارتباط بسیار قوی و معناداری داشتند و در مجموع ارتباط سرمایه‌ی اجتماعی کل با پایداری شهری کل با $r=0/634$ تأیید شد. در این بین، سرمایه‌ی اجتماعی قوی‌ترین رابطه را به ترتیب با ابعاد پایداری اجتماعی ($r=0/624$)، پایداری نهادی ($r=0/573$)، پایداری اقتصادی ($r=0/572$)، پایداری اکولوژیکی ($r=0/561$) و پایداری کالبدی ($r=0/467$) داشته است. فیاضی (۱۳۹۵) تحقیقی با عنوان «تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی پایدار شهری (مطالعه موردی: لبنان اصفهان)» با استفاده از روش پیمایش ارائه داد که تعداد ۳۸۴ نفر با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی ساده مورد مصاحبه قرار گرفتند. او سرمایه‌ی اجتماعی را به دو بعد شناختی و ساختاری و توسعه‌ی پایدار شهری را به ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، کالبدی و نهادی تقسیم‌بندی کرد که بیشترین تأکید را بر بعد اجتماعی داشت. پایداری اجتماعی بر مبنای سه مؤلفه‌ی مشارکت، امنیت و کیفیت زندگی مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج تحقیق ایشان مشخص ساخت که بین سرمایه‌ی اجتماعی و هر دو بعد شناختی و ساختاری با توسعه‌ی پایدار شهری بویژه پایداری اجتماعی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.

پیشینه‌ی خارجی

جین جیکوبز^۱ (۱۹۶۵) به عنوان یکی از نخستین محققانی بود که در کار کلاسیک خود با عنوان «زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا» به بحث ارتباط و تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی شهری و مسائل گوناگون آن پرداخت و مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را در معنی شبکه‌های اجتماعی که می‌تواند نقش کنترل اجتماعی را ایفا کند به کار برد. به نظر او شبکه‌های اجتماعی فشرده در قلمروهای قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه‌ی اجتماعی را تشکیل می‌دهند که در ارتباط با نظافت و بهداشت محیط، عدم جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات مرتبط با بهبود کیفیت زندگی در مقایسه با مسؤلان

^۱ Jane Jacobs

نهادهای رسمی نظافت و امور امنیتی و انتظامی، کارایی و اثربخشی بیشتری از خود نشان می‌دهند.

فرانکوئیس^۱ (۲۰۰۲) در تحقیق خود با عنوان سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه، اعتماد متقابل و همکاری افراد را به عنوان معیاری برای طراحی مدل ارتباط بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی بویژه در محیط‌های شهری در نظر گرفته است. به این منظور افراد به طور کلی به دو دسته‌ی کارآفرین یعنی اشخاصی که ریسک‌پذیر هستند و پیمانکاران یعنی اشخاصی که ریسک‌گریزند ولی در انجام فعالیت‌های اقتصادی با کارآفرینان همکاری می‌کنند تقسیم شده‌اند. سپس با معرفی متغیری با عنوان درجه‌ی قابلیت اعتماد پیمانکاران، اثرات آن را بر روی توابع ترجیحات کارآفرینان بررسی نموده و بدین وسیله به بررسی نقش اعتماد در توسعه‌ی اقتصادی شهری پرداخت. و به این نتیجه رسید که اعتماد افراد پیمانکار به افراد کارآفرین نقش بسیار کلیدی در توسعه‌ی پایدار اقتصادی شهری و پیشبرد برنامه‌ریزی‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های توسعه دارد.

بالایامون لوتز^۲ (۲۰۱۱) تحقیقی با عنوان «سرمایه‌ی اجتماعی مبتنی بر اعتماد، نهاد و توسعه» با استفاده از روش اسنادی و مطالعات تطبیقی ارائه داد. او با استفاده از داده‌های پانل از یک گروه بزرگ از جوامع درحال توسعه، به این برآورد رسید که سرمایه‌ی اجتماعی مبتنی بر اعتماد، می‌تواند مکمل نقش نهادها در توسعه‌ی پایدار جوامع باشد. نتایج کار آنها، شواهدی قوی به دست آورده است مبتنی بر اینکه سرمایه‌ی اجتماعی، سهم و کارایی نهادها بویژه نهادهای سیاسی را افزایش داده و از طریق تأمین تعاملات چندجانبه‌ی بین نهادی، موجب هم‌افزایی ساختارها و کارکردهای توسعه در جوامع مختلف می‌شود. علاوه بر این، سرمایه اجتماعی از طریق تأثیر مثبت بسیار قوی‌ای که بر شکوفایی و اثربخشی سرمایه‌ی انسانی دارد، نیز منجر به تحقق توسعه‌ی پایدار جوامع خواهد شد.

¹ Francois

² Balayamvn Lutz

اشتیندل و یانکر^۱ (۲۰۱۶) تحقیقی با عنوان «بررسی ارتباط سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری (مطالعه‌ی موردی: سه شهر برلین، هامبورگ و کلن)» با استفاده از روش پیمایش ارائه دادند. آن‌ها با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی ساده ۱۰۰۰ نفر را مورد مصاحبه قرار دادند. آن‌ها سرمایه‌ی اجتماعی را به دو بعد شناختی (شامل متغیرهای اعتماد و هنجارهای عمومی) و ساختاری (شامل متغیرهای مشارکت و انسجام) و توسعه‌ی پایدار شهری را نیز به پنج بعد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی طبقه‌بندی کردند. نتایج کار آنها نشان داد که شاخص سرمایه‌ی اجتماعی و هر دو بعد شناختی و ساختاری آن و تمامی متغیرهایشان (شامل اعتماد، هنجارهای عمومی، مشارکت و انسجام) بر توسعه‌ی پایدار، تأثیر قوی و معناداری داشته است و در مجموع با $(R^2 = ۰/۳۹)$ توانسته، ۳۹ درصد از واریانس آن را تبیین کند. در بین دو بعد سرمایه‌ی اجتماعی، بعد ساختاری با $(Beta = ۰/۲۷)$ و در بین متغیرها، متغیر مشارکت اجتماعی با $(Beta = ۰/۲۶)$ ، بالاترین تأثیر را بر متغیر وابسته داشتند.

ارزیابی پیشینه‌ی تحقیق

در مجموع تحقیقاتی که ارتباط و تأثیر شاخص سرمایه‌ی اجتماعی و متغیرهایش شامل اعتماد، مشارکت، انسجام و ... را بر توسعه‌ی به طور اعم و توسعه پایدار شهری به طور اخص مورد بررسی قرار دادند، نوعی ارتباط و تأثیر قوی و معنادار را نتیجه‌گیری کرده‌اند. در بین متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی نیز در اکثر تحقیقات داخلی و خارجی دو متغیر مشارکت و اعتماد اجتماعی، بیشترین ارتباط و تأثیر را بر متغیر توسعه و توسعه‌ی پایدار شهری داشتند. در این تحقیق نیز، متغیر سرمایه‌ی اجتماعی بر مبنای تحقیقات خوش‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، فیاضی (۱۳۹۵) و اشتیندل و یانکر (۲۰۱۶) به دو بعد شناختی و ساختاری و متغیر توسعه‌ی پایدار شهری بر مبنای تحقیقات خوش‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، فیاضی (۱۳۹۵) و اشتیندل و یانکر (۲۰۱۶) به پنج بعد پایداری اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی طبقه‌بندی گردید.

^۱ Stindel & Jancker

مروری بر نظریه‌های مرتبط

سرمایه‌ی اجتماعی

متغیر سرمایه‌ی اجتماعی در این پژوهش برگرفته از ترکیبی از نظریات جیمز کلمن^۱، رابرت پاتنام^۲ و آنتونی گیدنز^۳ بوده است.

جیمز کلمن

جیمز کلمن مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی را از اقتصاد به جامعه‌شناسی آورد. او این شکل از سرمایه را مانند دیگر اشکال آن، مولد می‌داند و امکان دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبود آن دست‌نیافتنی است، فراهم می‌سازد (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵: ۲۵). مباحث کلمن به طور محوری مربوط به شناخت سهم سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی سرمایه انسانی بود. او معتقد بود این دو نوع سرمایه پیش از آنکه مفاهیمی رقابتی باشند، هر دو به پدیده‌ای به هم مرتبط اما مستقل از یکدیگر اشاره می‌کنند که به نظر او اغلب مکمل یکدیگر هستند (کلمن، ۱۹۹۴: ۳۰۴).

کلمن با استفاده از تمایز اقتصادی مرسوم بین کالای خصوصی و عمومی توضیح داد که چطور سرمایه‌ی اجتماعی به درک مشکل کنش جمعی کمک می‌کند. متفاوت از سرمایه‌ی فیزیکی و انسانی، که به طور معمول یک کالای خصوصی هستند و مالکیت و سودشان به افراد برمی‌گردد، کلمن سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان نمونه‌ی کامل یک کالای عمومی می‌داند که توسط عده‌ای ایجاد می‌گردد، ولی نه فقط برای کسانی که تلاش‌هایشان در به وجود آوردن آن مؤثر بوده است، بلکه برای تمام کسانی که جزء یک ساختار هستند، می‌تواند مفید واقع شود (کلمن، ۱۹۸۸-۹: ۱۱۶).

رابرت پاتنام

پاتنام، سرمایه‌ی اجتماعی را وسیله‌ای می‌داند برای رسیدن به توسعه‌ی سیاسی و اجتماعی در سیستم‌های مختلف سیاسی. تأکید عمده وی بر مفهوم اعتماد بوده و به

¹ J.Coleman

² R.Putnam

³ A.Giddens

گمان وی همین عامل است که می‌تواند با جلب اعتماد میان مردم و دولت‌مردان و نخبگان سیاسی، موجب توسعه‌ی سیاسی و اجتماعی شود (شاهنوشی، ۱۳۸۵: ۲۶۷). او معتقد است که زوال سرمایه‌ی اجتماعی (که با کاهش فعالیت در انجمن‌ها سنجیده می‌شود) مسأله‌ساز است، زیرا با شاخص‌های متعدد رفاه شامل بهداشت، آموزش و موفقیت ارتباط دارد. او نشان داد که وضعیت بهتر سرمایه‌ی اجتماعی با شاخص‌های بهتر رفاه، کیفیت زندگی و توسعه همبستگی دارد (شجاعی باغینی، ۱۳۸۷: ۴۰۰). پاتنام، بین سرمایه‌ی فیزیکی (اشیاء فیزیکی)، سرمایه‌ی انسانی (خصوصیات فردی) و سرمایه‌ی اجتماعی تمایز قائل می‌شود. در نظریه‌ی او، سرمایه‌ی اجتماعی به شبکه‌های اجتماعی و روابط میان افراد اشاره دارد (شارع پور، ۱۳۸۴: ۵۸).

آنتونی گیدنز

اعتماد یکی از مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات آنتونی گیدنز است. او بین دو نوع اعتماد تمایز قائل می‌شود: ۱. اعتماد به افراد خاص و ۲. اعتماد به افراد یا نظام‌های انتزاعی. اعتماد انتزاعی دربرگیرنده‌ی آگاهی از مخاطره و فرد مورد اعتماد است. از این فرآیند می‌توان به عنوان سطح نهادی اعتماد نام برد. این همان چیزی است که گیدنز آن را ایده‌ی اعتماد به «نظام‌های تخصصی» می‌نامد. برای ارزیابی سرمایه‌ی اجتماعی در سطح ملی، سنجش اعتماد به نهادهای مختلف اجتماعی ضرورت دارد. در حالی که اعتماد به افراد خاص می‌تواند در سطح خرد، سرمایه‌ی اجتماعی مهمی باشد، ولی اعتماد انتزاعی برای سرمایه‌ی اجتماعی در سطح ملی، ویژگی مهم‌تری محسوب می‌شود (مسائل اجتماعی ایران، ۱۳۸۳: ۳۰۷-۳۰۶). آنتونی گیدنز، اعتماد را به سه نوع اعتماد بین فردی (اعتماد به افراد آشنا)، اعتماد تعمیم‌یافته یا اجتماعی (اعتماد به افراد غریبه) و اعتماد مدنی (اعتماد به سازمان‌ها و نهادها) طبقه‌بندی می‌کند.

توسعه‌ی پایدار

از توسعه تاکنون تعاریف بسیار متعدد و متنوعی از جانب اندیشمندان گوناگونی مطرح شده است. تعریف دکتر حسین عظیمی از توسعه مبنی بر فرآیند گذار از وضعیت موجود

(سنستی) به وضعیت مطلوب (مدرن) (عظیمی، ۱۳۹۱: ۲۸۳)، نکته‌ی محوری و کلیدی تمام تعاریف موجود از توسعه است. فاز اول توسعه بعد از جنگ جهانی دوم و از سال ۱۹۵۲ شکل گرفت. در این فاز، توسعه بیشتر به معنای رشد اقتصادی بود و با شاخص‌هایی چون تولید ناخالص داخلی (GDP)؛ تولید ناخالص ملی (GNP)، درآمد سرانه، تراکم سرمایه و ... سنجیده می‌شد، اما از دهه‌ی ۱۹۷۰ به بعد و در اثر انتقادات به فاز اول توسعه، موج دوم توسعه شکل گرفت. در این دوره بر مفاهیم و مباحثی همچون توزیع درآمد، عدالت اجتماعی، رفع نیازهای اساسی و رفع فقر مطلق و نسبی تأکید شد. تا اینکه در ادامه‌ی طرح چنین مباحثی در دهه‌ی ۱۹۹۰، انقلابی در ادبیات، ترمینولوژی، سیاست‌گذاری‌ها و خط‌مشی‌های توسعه به وجود آمد. مفاهیم و شاخص‌هایی همچون «توسعه‌ی انسانی»، «توسعه‌ی مشارکتی»، «توسعه‌ی انسان‌گرایانه»، «توسعه‌ی اجتماعی»، «توسعه‌ی بدیل»، «کیفیت زندگی»، «سرمایه‌ی اجتماعی»، «توسعه‌ی یکپارچه»، «توسعه‌ی درون‌زا» و ... محصول این دوره بودند. در این زمان منطق توسعه‌ی پیشین را به گونه‌ای کنایه‌آمیز و با عباراتی نظیر «توهم توسعه»، «کاریکاتور توسعه»، «توسعه‌ی اشیاء»، «ضد توسعه» و غیره توصیف می‌کردند (عنبری، ۱۳۹۰: ۱۵ و ۳۸۵). مفهوم و شاخص «توسعه‌ی پایدار» نیز در ادامه و در ارتباط با چنین تغییر پارادایمی از توسعه به جود آمد.

در واقع پایداری به عنوان وجه وصفی توسعه، وضعیتی است که در آن مطلوب بودن و امکانات بهینه‌ی موجود در طول زمان کاهش پیدا نمی‌کند و برحمایت و دوام بلندمدت دلالت می‌کند (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵: ۴۷).

توسعه‌ی پایدار فرآیندی است که اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جامعه را از طریق وضع سیاست‌ها، انجام اقدامات لازم و عملیات حمایتی با هم تلفیق می‌کند و هرجایی که این تلفیق مقدور نیست، به ایجاد رابطه و مبادله بین آن‌ها و بررسی و هماهنگی این مبادله‌ها می‌پردازد (استروم^۱، ۲۰۰۶: ۲۱).

^۱ Ostrom

به همین دلیل، توسعه‌ی پایدار را برمبنای همین سه هدف در غالب مستندات تعریف می‌کنند. به عنوان مثال سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱ با تاکید بر این سه دسته هدف، شمای کلی توسعه‌ی پایدار را به صورت شکل ۱، ترسیم می‌کند.

شکل ۱: توسعه‌ی پایدار از دید OECD

بعد اقتصادی به رشد پایدار اقتصادی و توزیع عادلانه‌ی درآمد می‌پردازد که در آن رفاه فرد و جامعه باید از طریق استفاده‌ی بهینه، کارایی منابع طبیعی و توزیع عادلانه منافع حداکثر شود. بعد اجتماعی به رابطه‌ی انسان با انسان، تعالی رفاه افراد، سلامت و بهداشت، خدمات آموزشی، توسعه‌ی فرهنگ‌های مختلف، برابری و رفع فقر مربوط می‌شود. بعد زیست‌محیطی با حفاظت و تقویت پایه‌ی منابع فیزیکی، بیولوژیکی و اکوسیستم مرتبط است و به رابطه‌ی طبیعت و انسان می‌پردازد (برود^۲، ۲۰۰۷: ۱۱۳).

توسعه پایدار شهری

بسیاری از محققان معتقدند شهرها و مسائل و آسیب‌های آن از مهمترین مقولات مبحث توسعه‌ی پایدار محسوب می‌گردند. به همین دلیل است که با گسترش انقلاب صنعتی و ماشینی شدن زندگی انسان‌ها و عدم توجه به محیط طبیعی و استفاده بی‌رویه‌ی از آن، بخصوص پس از جنگ جهانی دوم و تغییر نظام اقتصادی - اجتماعی به نفع شهرها،

^۱ Organization for Economic co-operation and Development (OECD)

^۲ Broad

افزایش مهاجرت به شهرها و تمرکز بیش از حد جمعیت و امکانات در نقاط شهری منجر به آن شد که فشار به منابع، تخریب محیط زیست، بیکاری و آسیب‌های اجتماعی در این مناطق بیشتر گردد (ملکی، ۱۳۷۸: ۴۲).

لمن^۱ معتقد است افزایش جمعیت شهری، مقوله‌ی اول بحث توسعه‌ی پایدار محسوب می‌شود. ایشان معتقد است شهر را می‌توان موتور توسعه‌ی جوامع نامید. بر این اساس، گستردگی و پیچیدگی مسائل شهری و رشد و توسعه‌ی روزافزون شهرها باعث شده است که امروزه مناطق شهری با جذب جمعیت و فعالیت، تبدیل به مراکز اصلی خدمات، تجارت، تولید، مصرف و سکونت شوند (یوو و همکاران^۲، ۲۰۰۸: ۵).

هم‌چنین مک‌نیل^۳ معتقد است، توسعه‌ی پایدار به میزان وسیعی با شهر ارتباط پیدا می‌کند؛ به عبارت دیگر توسعه‌ی شهری در بطن مفهوم پایداری قرار دارد (اکسینگ و همکاران^۴، ۲۰۰۹: ۲۰۹). دلایل عمده‌ی این رابطه‌ی تنگاتنگ را باید در توزیع جمعیت، نقش و فعالیت دولت‌ها در سطوح مختلف و تولید و مصرف کالاها و خدمات دید که اثرات قابل توجه اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی، کالبدی و نهادی دارد.

چارچوب نظری تحقیق

سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار شهری

بدون تردید آنچه در نظریه‌ها و پژوهش‌ها درباره‌ی نقش سرمایه‌ی اجتماعی در امر توسعه بیان شده است به مفید بودن این متغیر اشاره دارند. به عنوان نمونه پاتنام در یک بررسی، نواحی مختلف ایتالیا را مطالعه کرده و اینگونه استدلال نمود که علت موفقیت برخی از حکومت‌ها بویژه در امر توسعه و علت فساد و عدم توفیق برخی دیگر، به عوامل ظاهری مثل سیاست‌های حزبی، ایدئولوژی، رفاه و کامیابی، ثبات اجتماعی، هماهنگی سیاسی و یا حرکت‌های جمعیت ربطی ندارد، بلکه همان‌گونه که دوتوکویل

¹ Leman

² Uwe et al

³ Mc Nell

⁴ Xing et al

پیش‌بینی کرده بود به سنت‌های قدرتمند مشارکت مدنی (مانند مشارکت عامه مردم در بحث‌ها و حل مسائل عمومی، NGOها، حزب، شرکت در انتخابات، تعداد خوانندگان روزنامه‌ها، عضویت در گروه‌های مذهبی، محافل ادبی، بنیادهای خیریه و ...) مرتبط است. پاتنام همچنین دلیل ثروتمند شدن، توسعه‌ی اقتصادی و حکومت کارآمد این جوامع، را شبکه‌ی مشارکت مدنی آن‌ها می‌داند و نه برعکس آن (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۸-۹۵).

بنا بر عقیده‌ی فوکویاما در جامعه‌ی شهری، تعاملات انسجام‌بخش بین شهروندان و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، منجر به پایین آمدن سطح هزینه‌هایی می‌شود که مدیریت وقت باید برای یک شهر هزینه کند. به عبارت دیگر، تعاملات مؤثر و اعتمادبخش بین شهروندان با سازمان‌های مدیریت شهری باعث شده که بخشی از هزینه‌ها، صرف امور زیربنایی شوند و زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار شهری فراهم گردد. سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه شهری برخلاف دیگر سرمایه‌ها، صورت فیزیکی ندارد و قابل دسترس نیست؛ بلکه به صورت نامحسوس، نهادینه و حاصل تعاملات متقابل و مؤثر شهروندان و سازمان مدیریت شهری است (فوکویاما^۱، ۱۳۸۴: ۶).

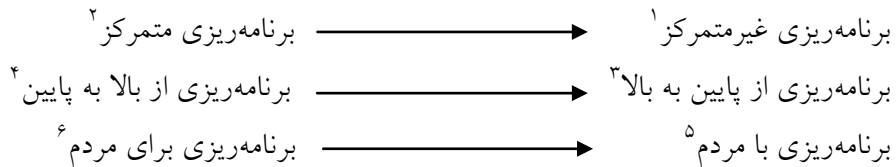
سرمایه‌ی اجتماعی سود سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی سرمایه‌ی فیزیکی و سرمایه‌ی انسانی را افزایش می‌دهد. بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یک منبع با مالکیت جمعی متعلق به مناطق، شهرها، محلات، بخش‌ها و روستاهاست که می‌تواند زمینه‌ی رفاه و توسعه‌ی همگانی را فراهم نماید. امروزه بسیاری از طراحان و برنامه‌ریزان، سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان ابزاری مهم برای توسعه‌ی پایدار از ابعاد محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می‌دانند و توجه خاصی روی این موضوع دارند و عملاً سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار را از جنبه‌های مختلف مکمل و مرتبط با هم می‌دانند (سرگلدین و گروتارت^۲، ۲۰۰۰: ۴۰).

امروزه در تعاریف و رویکردهای جدید توسعه مانند توسعه‌ی پایدار، توسعه‌ی انسانی، توسعه‌ی مشارکتی و ... توسعه‌ی شهری را بدون مشارکت و فعالیت شهروندان

¹ Fukuyama

² Sergeldin&Grootaert

امری ناممکن می‌دانند. بسیاری از محققان شهری مانند شری انشتاین، دیوید دریسکل، رابرت میسرا و... مهم‌ترین اصل و راه نیل به توسعه پایدار شهری را مشارکت واقعی و همه‌جانبه‌ی مردم و شهروندان در طرح‌ها و پروژه‌های گوناگون شهری می‌دانند. تغییر رویکردی که بنا بر عقیده‌ی این محققان باید برای افزایش مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری لحاظ کرد عبارتند از:

یکی از مهمترین دلایلی که باعث افزایش مشارکت شهروندان می‌شود مقوله‌ی اعتماد اجتماعی است؛ چه اعتماد عمومی و چه اعتماد نهادی بنابراین باید با چنین تغییر رویه‌ها و رویکردها در نظام برنامه‌ریزی شهری، اعتماد و مشارکت شهروندان را برای پیشبرد طرح‌ها، پروژه‌ها و برنامه‌ریزی‌های گوناگون توسعه‌ی پایدار شهری ترغیب کرد.

فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه‌ی اصلی

- به نظر می‌رسد سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

فرضیات جزئی

- به نظر می‌رسد آگاهی اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می‌رسد هنجارهای تعمیم یافته با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.
- به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

¹ Decentralized Planning

² Centralized Planning

³ down – to – up

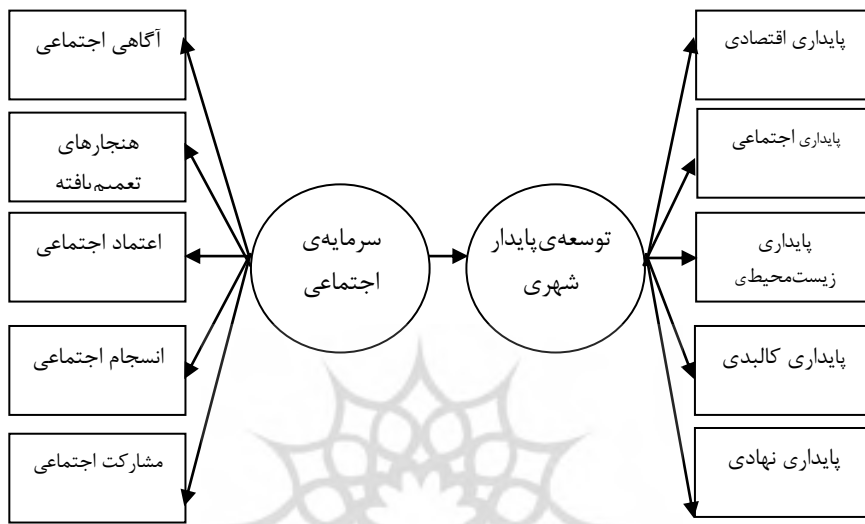
⁴ up – to – down

⁵ planning with people

⁶ Planning for people

- به نظر می‌رسد مشارکت اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

- به نظر می‌رسد انسجام اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری ارتباط معناداری دارد.

شکل ۱: دیاگرام نظری تحقیق

روش تحقیق

در این پژوهش از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. بدین ترتیب واحد تحلیل فرد و سطح تحلیل خرد است. در این پژوهش برای متغیر مستقل تحقیق یعنی سرمایه‌ی اجتماعی، از پرسش‌نامه‌ی استاندارد پیمایش جهانی سرمایه‌ی اجتماعی^۱ استفاده گردید. این پرسش‌نامه توسط نارایان و کسیدی^۲ و زیرنظر بانک جهانی و برنامه‌های کاهش فقر طراحی و اجرا شد. البته با استفاده از نظرات متخصصان ذیربط و همچنین متناسب با موضوع و شرایط و مختصات جامعه‌ی آماری تحقیق و تعدیلات و اصلاحاتی در این پرسش‌نامه‌ی استاندارد انجام پذیرفت. برای متغیر وابسته‌ی تحقیق یعنی توسعه‌ی پایدار شهری نیز از پرسش‌نامه‌ی محقق‌ساخته استفاده گردید. جامعه-

^۱ Global social capital survey (GSCS)

^۲ Narayan & Cassidy

آماري اين تحقيق كليهي ساكنان شهري بالاي ۲۰ سال استان مازندران است كه براساس سرشماری سال ۹۵ تعداد آن ۱.۴۱۰.۲۳۴ نفر است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده گردید. در این تحقیق با توجه به گستردگی جغرافیایی استان مازندران، این استان به سه ناحیه شرقی، مرکزی و غربی تقسیم شده است. از ناحیه شرقی شهر ساری به عنوان مرکز استان، از ناحیه مرکزی شهر آمل به عنوان یکی از قطب‌های اقتصادی، صنعتی و تجاری استان و از ناحیه غربی شهر چالوس به عنوان یکی از مهمترین شهرهای توریستی استان برای نمونه تحقیق انتخاب شده است، که هر سه شهر از پرجمعیت‌ترین شهرهای استان و دارای مسائل اجتماعی متعدد و فراوانی هستند و بیشترین قرابت اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را با شهرهای اطراف ناحیه خود دارند. هر سه شهر را در مرحله اول بر مبنای بلوک‌های سرشماری به سه خوشه شرقی، مرکزی و غربی تقسیم‌بندی کردیم و بعد از هر خوشه دو محله به صورت تصادفی انتخاب گردید. از شهر ساری در خوشه شرقی محلات راهبند و نعل‌بندان، در خوشه مرکزی محلات سبزه میدان و چاله باغ و در خوشه شرقی محلات ششصد دستگاه و کوی برق، از شهر آمل در خوشه غربی محلات فرهنگ‌شهر و شادمحل، در خوشه مرکزی محلات رضوانیه و دوران‌سر و در خوشه شرقی محلات هارون‌محله و ملت‌آباد و از شهر چالوس در خوشه غربی محلات ساحل آرام و عرب خیل، در خوشه مرکزی محلات رادیو دریا و گل‌سرخ و در خوشه شرقی محلات باغ‌پرور و زنده‌دل انتخاب شدند و در مرحله بعد کوچه و بلوک ساختمانی به شکل تصادفی انتخاب گردیدند. حجم نمونه براساس فرمول کوکران محاسبه شد، براساس این فرمول، حجم نمونه‌ی پیشنهادی ۳۸۴ نفر بود ولی با توجه به احتمال دریافت پرسش‌نامه‌های ناقص و برای بررسی تفصیلی و جامع‌تر، تعداد ۴۰۰ نمونه برای پژوهش انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش از دو نرم‌افزار SPSS و Amos و با کاربرد شاخص‌های آماری متناسب استفاده گردیده است.

تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق

جدول ۱- شاخص‌ها و تعریف نظری و عملیاتی سرمایه‌ی اجتماعی شناختی

تعریف عملیاتی	تعریف نظری	خرده شاخص‌ها	شاخص‌ها	بعد	متغیر
میزان اعتماد به اعضای خانواده، فامیل و خویشاوندان، دوستان، همکاران یا همکلاسی‌ها و همسایگان	به اعتماد به افراد آشنا و اشخاصی که عمدتاً با آنان در ارتباط هستند و روابط چهره به چهره دارند را گویند (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۱۴).	بین فردی			
میزان اعتماد به همشهریان، هم‌استانی‌ها، مردم (سایر ایرانیان)	به معنای داشتن اطمینان و حسن ظن نسبت به مردم و افراد جامعه (غریبه‌ها) جدا از تعلق آن‌ها به گروه‌های سنی، جنسی، فامیلی، دوستانه، قومی و قبیله‌ای را گویند (افشانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۶).	تعمیم یافته	اعتماد اجتماعی		
میزان اعتماد به مدیران دولتی، سیاستمداران، بانک‌ها و مؤسسات مالی، صدا و سیما، دادگستری، روحانیت، پلیس و نیروی انتظامی، معلمان، اساتید دانشگاه، پزشکان، بازاریان، مشاوران املاک و بنگاه‌ها و...	اعتماد مردم یک جامعه به نهادها، سازمان‌ها، ارگان‌ها و صنوف شغلی، حرفه‌ای و تخصصی را گویند (ذاکری همامانه، ۱۳۹۰: ۲۰۸).	نهادی		شناختی	سرمایه اجتماعی
میزان اختصاص وقت روزانه به مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی، میزان اطلاع از مهمترین مسائل روز کشور و شهر محل سکونت و میزان داشتن اطلاعات عمومی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	به میزان اطلاعات عمومی مردم از امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مهم‌ترین مسائل روز کشور و شهر محل سکونت گویند.	-	آگاهی اجتماعی		
میزان ارزیابی از رعایت ارزش‌هایی هم‌چون راست‌گویی، گذشت و فداکاری، انصاف و رعایت عدالت، قانون‌گرایی و پرهیز	به رعایت ارزش‌ها و هنجارهای مشترک، اخلاقی و قانونی توسط مردم گویند.	-	هنجارهای تعمیم یافته		

بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار شهری... / ۱۹

از ثقلب و تعاون و همیاری توسط مردم.					
-------------------------------------	--	--	--	--	--

جدول ۲- شاخص‌ها و تعریف نظری و عملیاتی سرمایه اجتماعی ساختاری

متغیر	بعد	شاخص‌ها	خرده شاخص‌ها	تعریف نظری	تعریف عملیاتی
سرمایه اجتماعی	ساختاری	مشارکت اجتماعی	انجمنی	به مشارکت افراد در انجمن‌ها، سازمان‌ها، صنوف و گروه‌های مختلف گویند.	میزان ارتباط و عضویت در احزاب سیاسی، انجمن‌های علمی، فرهنگی، هنری، باشگاه‌های ورزشی و تفریحی، انجمن‌های خیریه و ...
			داوطلبانه	به مشارکتی از افراد گویند که با میل، خواست و اراده‌ی خود افراد و بدون درخواست کمک از طرف مقابل به وجود می‌آید و حالت تحمیلی ندارد.	میزان انجام و تمایل به کار داوطلبانه‌ی برای دیگران، میزان تمایل به کمک مالی برای تشکیل یک گروه خیریه، فرهنگی، ورزشی و ... میزان همکاری و مشارکت داوطلبانه افراد برای حل مشکلات حاد اعضای خانواده، فامیل و خویشاوندان، دوستان و ...
		همیارانه	به مشارکتی از افراد گویند که حالت همدردی، همدلی، تعاون، همیاری و کمک دارد.	میزان گوش دادن به درد دل‌های افراد، سعی در کمک به حل مشکلات آن‌ها، قرض دادن پول یا ضمانت مالی، عیادت در مواقع بیماری، خیرات و ...	
		انسجام اجتماعی	-	به حفظ وحدت گروه و تطابق و هم‌نوایی با عناصر وحدت‌بخش آن گویند که باعث همبستگی و احساس مسئولیت متقابل مابین اعضای آن می‌گردد(فرزانه و رضانی، ۱۳۹۱: ۱۱۶).	میزان روابط صمیمی و افراد، احساس دوستی، تعلق و یکی بودن با اعضای خانواده، فامیل و خویشاوندان، دوستان و ...، میزان حساب روی کمک افراد و گروه‌های مذکور در مواقع بحرانی و اضطراری و ...

جدول ۳- ابعاد و تعریف نظری و عملیاتی توسعه‌ی پایدار شهری

متغیر	ابعاد	تعریف نظری	تعریف عملیاتی
توسعه‌ی پایداری	پایداری اقتصادی	به ثبات و تداوم وضعیت تخصیص بهینه‌ی تولید، توزیع	وضعیت تناسب درآمد به هزینه‌ی خانوار شهری، وضعیت اشتغال و فضای کسب و

شهری		و مصرف کالاها و خدمات را گویند (پالم ^۱ ، ۲۰۰۸: ۱۳۳).	کار شهرها، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و درآمدزایی شهری، میزان تورم کالاها و خدمات شهری، کیفیت اجناس بازار و ...
پایداری اجتماعی		به ثبات و تداوم وضعیت بهینه-ی زندگی گروهی، جمعی و فرهنگی گویند که منجر به تعالی روابط اجتماعی بین افراد گردد (پالم، ۲۰۰۸: ۱۳۵).	وضعیت آسیب‌های اجتماعی (مانند اعتیاد، طلاق، روسپیگری و ...)، آزادی‌های اجتماعی (آزادی در ابراز عقاید، مصرف کالاهای فرهنگی، روابط اجتماعی و ...)، میزان عدالت اجتماعی (عدالت درآمدی، منطقه‌ای و جنسیتی)، میزان امنیت اجتماعی (امنیت جانی، روانی و مالی) و میزان رفاه اجتماعی (عینی و ذهنی)
پایداری زیست-محیطی		به پیشرفت و ترقی در ابعاد گوناگون اقتصادی و اجتماعی که توأم با حفظ و ارتقای منابع تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر طبیعی برای نسل آینده باشد گویند (چپسون ^۲ ، ۲۰۰۱: ۴۹۱).	میزان حفظ و گسترش فضای سبز و پارک‌ها، بهداشت و نظافت شهری، جمع‌آوری و دفع زباله‌ها و فاضلاب شهری، کیفیت آب شرب و هوای شهری، آلودگی‌های صوتی، آرامش و سکون شهری و ...
پایداری کالبدی		به پیشرفت با ثبات از لحاظ نما و مبلمان شهری، ساختار فیزیکی، عمرانی و زیرساختی گویند (دومینسکی و همکاران ^۳ ، ۱۹۹۲: ۱۴۸).	نمای خیابان‌ها و ساختمان‌ها از لحاظ زیبایی‌شناسی و مبلمان شهری، وضعیت خیابان‌ها، وضعیت زیرساخت‌های شهری، کیفیت و استحکام ساختمان‌ها و مسکن شهری، وضعیت حمل و نقل عمومی شهری، وضعیت ترافیک شهری و ...
پایداری نهادی		به امکانات و خدمات با ثبات شهری و سازماندهی اصولی ساختارها، ارتباط تنظیم شده بین آن‌ها و تصویب قوانین، سیاست‌گذاری‌ها و خط‌مشی‌های متناسب گویند (زاکس، ۱۳۷۵: ۲).	وضعیت امکانات بهداشتی و درمانی، آموزشی و فرهنگی، ورزشی و تفریحی، عملکرد سازمان‌های خدمت‌رسان شهری و ...

¹ Palme

² Jepson

³ Dominski et al

اعتبار و پایایی تحقیق

در این تحقیق از هر سه نوع اعتبار صوری، تجربی و سازه استفاده شده است. سعی شد در تدوین پرسش‌نامه و ابزار سنجش تحقیق از نظرات استادان راهنما و مشاور و سایر متخصصان و کارشناسان مربوطه (اعتبار صوری) استفاده گردد و همچنین نتایج و یافته‌های تحقیق با پیشینه‌ی تحقیقات داخلی و خارجی (اعتبار تجربی) و مبانی نظری و چارچوب نظری تحقیق (اعتبار سازه) مقایسه و تطبیق داده شد. برای تعیین پایایی تحقیق نیز از ضریب آلفای کرونباخ که از مناسب‌ترین روش‌های محاسبه‌ی پایایی محسوب می‌گردد استفاده گردیده است که نتایج آن در جدول زیر به ازای هر متغیر آمده است که از آنجا که میزان آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بالاتر از ۰.۷۰ است، نشان‌دهنده‌ی پایایی گویه‌های سنجش تمامی متغیرهای تحقیق است.

جدول ۴- میزان پایایی متغیرهای تحقیق

میزان آلفا	تعداد گویه‌ها	نام متغیرها
۰.۹۰	۱۱	آگاهی اجتماعی
۰.۹۰	۲۸	اعتماد اجتماعی
۰.۷۹	۵	هنجارهای تعمیم یافته
۰.۸۸	۲۵	مشارکت اجتماعی
۰.۸۲	۱۵	انسجام اجتماعی
۰.۸۷	۶	پایداری اقتصادی
۰.۸۲	۲۰	پایداری اجتماعی
۰.۸۷	۶	پایداری زیست‌محیطی
۰.۹۰	۶	پایداری کالبدی
۰.۸۵	۴	پایداری نهادی

تحلیل یافته‌ها

الف- یافته‌های توصیفی

متغیرهای زمینه‌ای

در این تحقیق از شش متغیر زمینه‌ای استفاده شده که در ادامه توصیف آماری آن‌ها آمده است:

به لحاظ جنسیت ۵۰ درصد پاسخگویان را مرد و ۵۰ درصد آن را زن تشکیل می‌دهد. میانگین سن پاسخگویان ۴۰.۴۹ سال بود. حداقل سن پاسخگویان ۲۰ و حداکثر آن، ۸۰ سال بود. به لحاظ وضعیت تأهل، ۳۵.۷ درصد مجرد و ۶۴.۳ درصد متأهل بودند. از لحاظ میزان تحصیلات، ۱٪ بی سواد، ۱.۸٪ ابتدایی، ۳٪ سیکل، ۲۴٪ دیپلم، ۶٪ فوق دیپلم، ۴۴.۲٪ لیسانس، ۱۳.۵٪ فوق لیسانس و ۶.۵٪ دارای تحصیلات دکترا و بالاتر بودند، که کمترین فراوانی را افراد بیسواد و بیشترین فراوانی (مد) را افراد دارای تحصیلات لیسانس تشکیل داده‌اند. از لحاظ وضعیت شغلی، ۴.۸٪ تولیدی، ۲۳٪ تجاری، ۴۰.۵٪ خدماتی، ۱۹.۱٪ خانه‌دار، ۴.۸٪ محصل، ۰.۸٪ از کار افتاده و ۷٪ هم بیکار بودند که کمترین فراوانی را افراد از کار افتاده و بیشترین فراوانی (مد) را افراد دارای مشاغل خدماتی تشکیل داده‌اند. میانگین درآمد ماهیانه خانوار پاسخگویان ۳.۵۳۸.۰۰۰ تومان بود. حداقل درآمد ماهیانه خانوار آن‌ها ۱.۰۰۰.۰۰۰ تومان و حداکثر آن ۱۴.۰۰۰.۰۰۰ تومان بود.

متغیرهای اصلی

توصیف آماری شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار شهری و متغیرهای تشکیل دهنده‌ی آن‌ها براساس یک شاخص مرکزی (میانگین) و دو شاخص پراکندگی (انحراف معیار و دامنه‌ی تغییرات) در ادامه آمده است. شاخص‌ها و متغیرها در دامنه ۱-۵ نمره گذاری شده است:

جدول ۵- یافته‌های توصیفی متغیرهای اصلی

شاخص‌ها	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	دامنه تغییرات
سرمایه اجتماعی	آگاهی اجتماعی	۲.۳۹۶	۰.۶۴۰	۳.۹۴
	اعتماد اجتماعی	۲.۳۷۹	۰.۶۴۶	۳.۹۱
	هنجارهای تعمیم یافته	۲.۴۱۲	۰.۶۵۷	۴
	مشارکت اجتماعی	۲.۳۷۴	۰.۶۴۲	۴
	انسجام اجتماعی	۲.۵۲۲	۰.۵۸۷	۳.۷۵
	سرمایه اجتماعی	۲.۳۹۷	۰.۴۵۳	۳.۰۸
توسعه پایدار شهری	پایداری اقتصادی شهری	۱.۷۴۲	۰.۷۳۴	۳.۸۷
	پایداری اجتماعی شهری	۲.۲۷۶	۰.۷۰۲	۴
	پایداری زیست‌محیطی شهری	۲.۳۲۱	۰.۷۲۵	۳.۹۲
	پایداری کالبدی شهری	۲.۴۰۹	۰.۵۸۹	۴
	پایداری نهادی شهری	۲.۳۵۳	۰.۶۵۵	۳.۸۰
	توسعه پایدار شهری	۲.۲۲۰	۰.۵۱۲	۳.۳۸

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، میانگین هر دو متغیر سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری زیر ۳ و در سطح پایین متوسط قرار دارد. در بین متغیرهای سرمایه اجتماعی، بالاترین میانگین را متغیر انسجام اجتماعی (۲.۵۲۲) و پایین‌ترین آن را متغیر مشارکت اجتماعی (۲.۳۷۴) داشته است. در بین ابعاد توسعه پایدار شهری، بالاترین میانگین را بعد پایداری کالبدی (۲.۴۰۹) و پایین‌ترین آن را بعد پایداری اقتصادی شهری (۱.۷۴۲) داشته است.

ب- یافته‌های تبیینی

بررسی پیش‌فرض‌های آماری تحقیق

یکی از پیش‌فرض‌های بسیار مهم برای انجام آزمون‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون، تحلیل مسیر و مدل‌سازی معادلات ساختاری، توزیع نرمال متغیر وابسته است.

زمانی که حجم نمونه تحقیق بالاتر از ۳۰۰ نفر باشد، برای آزمون توزیع نرمال متغیر وابسته می‌توان از شاخص‌های چولگی^۱ و کشیدگی^۲ استفاده کرد و در صورتی که چولگی آن کمتر از قدر مطلق ۲ و کشیدگی آن کمتر از قدر مطلق ۷ باشد، توزیع داده‌های متغیر وابسته نرمال است (یونگ کیم^۳، ۲۰۱۳: ۵۳). در این پژوهش چون حجم نمونه ۴۰۰ نفر بوده است، بنابراین با کاربرد نرم‌افزار SPSS از همین شاخص‌ها برای بررسی توزیع نرمال متغیر وابسته، استفاده گردید که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۶- میزان چولگی و کشیدگی متغیر وابسته

Kurtosis کشیدگی	Skewness چولگی	نام متغیر توسعه پایدار شهری
۲.۸۶۹	-۱.۵۷۶	

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، چون میزان چولگی متغیر توسعه‌ی پایدار شهری کمتر از ۲ و میزان کشیدگی آن کمتر از ۷ بوده، بنابراین توزیع داده‌های متغیر وابسته نرمال بوده است.

ارتباط متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

چون سطح سنجش متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق از نوع فاصله‌ای بوده، از ضریب همبستگی پیرسون جهت آزمون روابط بین متغیرها استفاده گردیده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۷- ضریب همبستگی پیرسون متغیرهای مستقل با توسعه پایدار شهری

سطح معناداری sig	میزان همبستگی r	نام متغیرها
۰.۰۰۰	۰.۴۵	آگاهی اجتماعی
۰.۰۰۰	۰.۵۶	اعتماد اجتماعی
۰.۰۰۰	۰.۴۲	هنجارهای تعمیم‌یافته
۰.۰۰۰	۰.۵۲	مشارکت اجتماعی
۰.۰۰۰	۰.۳۶	انسجام اجتماعی
۰.۰۰۰	۰.۶۵	سرمایه‌ی اجتماعی

¹ Skewness

² Kurtosis

³ Young kim

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد ارتباط و همبستگی سرمایه‌های اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش با توسعه‌ی پایدار شهری، با سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ و همگی در جهت مثبت و مستقیم معنادار تأیید شدند. قوی‌ترین رابطه را بعد از سرمایه‌ی اجتماعی به ترتیب متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، هنجارهای تعمیم یافته و انسجام اجتماعی با توسعه‌ی پایدار شهری داشته است

تحلیل رگرسیون

برای بررسی تأثیرات همزمان متغیرهای مستقل اصلی، پیش‌بینی و تبیین متغیر وابسته از روش رگرسیون خطی چندگانه/ چند متغیره^۱ و به روش هم‌زمان^۲ استفاده شده است که در ادامه در قالب جداولی نتایج و توضیحات آن ارائه شده است:

جدول ۸- خلاصه مدل و تحلیل واریانس رگرسیونی

ضریب همبستگی چندگانه R	ضریب تعیین R ²	ضریب تعیین تعدیل شده R ² adj	توان آزمون F	سطح معناداری sig	آزمون دوربین - واتسون Durbin-Watson
۰.۶۶۵	۰.۴۴۲	۰.۴۳۵	۶۲.۴۳۳	۰.۰۰۰	۱.۵۱

جدول ۹- ضرایب تأثیر رگرسیونی

مدل Model	ضرایب تأثیر رگرسیونی استاندارد نشده		اهمیت نسبی هر متغیر t	ضرایب تأثیر رگرسیونی استاندارد شده Beta	ضرایب تأثیر رگرسیونی استاندارد نشده خطای استاندارد B	
	VIF	Tolerance			خطای استاندارد	B
(Constant)		۰.۰۰۰	۵.۶۹۲		۰.۱۵۱	۰.۸۶۱
آگاهی اجتماعی	۱.۴۴۸	۰.۶۹۱	۰.۰۰۰	۲.۹۸۹	۰.۱۳۵	۰.۰۳۶

¹ Multiple Linear Regression

² Enter Method

۱.۴۶۹	۰.۶۸۱	۰.۰۰۰	۶.۹۷۲	۰.۳۱۸	۰.۰۳۶	۰.۲۵۲	اعتماد اجتماعی
۱.۴۸۱	۰.۶۷۵	۰.۱۳۳	۱.۴۸۸	۰.۰۶۸	۰.۰۳۸	۰.۰۵۳	هنجارهای تعمیم‌یافته
۱.۴۸۵	۰.۶۷۳	۰.۰۰۰	۵.۴۸۳	۰.۲۵۱	۰.۰۳۷	۰.۲۰۱	مشارکت اجتماعی
۱.۱۸۴	۰.۸۴۵	۰.۰۰۳	۳.۰۷۷	۰.۱۲۶	۰.۰۳۵	۰.۱۱۰	انسجام اجتماعی

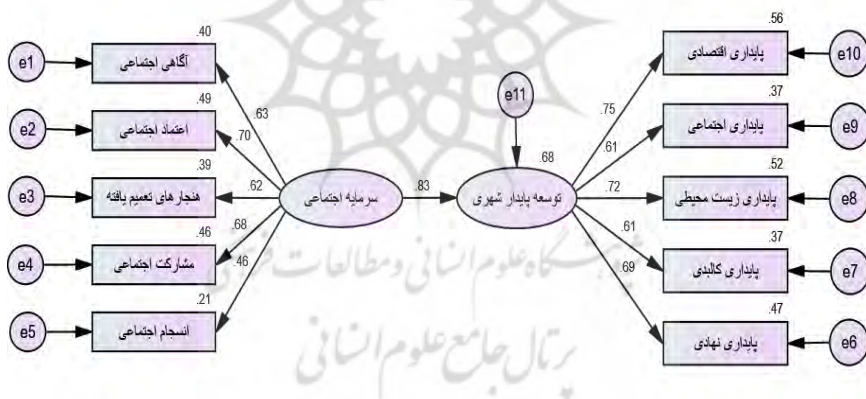
یکی از پیش فرض‌های مهم تحلیل رگرسیون عدم وجود رابطه‌ی هم‌خطی بالا بین متغیرهای مستقل است. چون میزان ضریب تعیین (R^2) را به طور جعلی بالا می‌برد، که در جدول ضرایب رگرسیونی بالا، از طریق آماره‌های تولرانس و VIF مورد سنجش قرار گرفته است. چون میزان تولرانس هر ۴ متغیر مستقل نزدیک به عدد ۱ می‌باشد و VIF آن‌ها کمتر از ۲ می‌باشد، نشان دهنده عدم وجود هم‌خطی بین متغیرهای مستقل است. یکی دیگر از پیش فرض‌های مهم تحلیل رگرسیون، استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش‌بینی شده توسط معادله‌ی رگرسیون) از یکدیگر است که به وسیله‌ی آزمون دوربین-واتسون مورد بررسی قرار گرفت که چون در این مدل در بازه‌ی ۱/۵ تا ۲/۵ قرار گرفته است، نشان‌دهنده‌ی مستقل بودن خطاها از یکدیگر است. در جدول خلاصه‌ی مدل و تحلیل واریانس رگرسیون، میزان F در سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۰.۰۱ معنا دار شده است که نشان‌دهنده معناداری و تصادفی نبودن مدل متغیرهای تحقیق است. هم‌چنین ضریب تعیین (R^2) برابر ۰.۴۴۲ است که نشان می‌دهد مجموعه‌ی متغیرهای مستقل، ۴۴.۲ درصد از واریانس و تغییرات متغیر وابسته را تبیین و پیش‌بینی می‌کنند که مقدار مناسبی است. بر اساس مقادیر Beta، تأثیر کلیه‌ی متغیرهای مستقل به غیر از متغیر هنجارهای تعمیم‌یافته، به لحاظ آماری معنادار شده است. بالاترین مقدار بتا به ترتیب متعلق به متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و انسجام اجتماعی بوده است.

مدل‌سازی معادلات ساختاری^۱

مدلسازی معادلات ساختاری یک تکنیک تحلیل چند متغیری بسیار نیرومندی از خانواده رگرسیون چند متغیری و به بیان دقیق‌تر بسط مدل خطی کلی است که به پژوهشگران امکان می‌دهد مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون را به گونه‌ای همزمان مورد آزمون قرار دهند (هومن، ۱۳۹۰: ۱۱).

مدل‌سازی معادلات ساختاری از سه بخش تشکیل شده است:

۱. تحلیل عامل: روابط بین متغیرهای پنهان (مکنون) با متغیرهای آشکار.
 ۲. تحلیل مسیر: تأثیر متغیرهای پنهان مستقل بر یکدیگر و بر متغیر پنهان وابسته.
 ۳. سطح خطای سنجش: در این روش ما به ازای هر متغیر آشکار و هر متغیر پنهان وابسته یک سطح خطای سنجش داریم.
- در این تحقیق مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Amos مورد سنجش قرار گرفت که نتایج آن در ادامه آمده است:

$\chi^2=44.177$ D.F=34 $\chi^2/DF=1.299$ RMSEA=.027 CFI=.992 NFI=.965

مدل ۲- مدل‌سازی معادلات ساختاری

¹ Structural Equation Modeling (SEM)

همانطور که شاخص‌های برازش زیر مدل نشان می‌دهد نسبت $X^2/D.F$ کمتر از ۲، میزان شاخص RMSEA کمتر از ۰.۰۸ و میزان شاخص‌های CFI و NFI بالاتر از ۰.۹۰ است که همگی نشان‌دهنده‌ی برازش مطلوب و قابل قبول مدل است. ضریب تعیین $(R)^2$ مدل برابر ۰.۶۸ است که مقدار مناسبی است. همچنین در مدل متغیر پنهان بیرونی یعنی سرمایه‌ی اجتماعی، با ضریب $Beta=0.83$ بر توسعه‌ی پایدار شهری به عنوان متغیر پنهان درونی تأثیر مثبت و مستقیمی می‌گذارد که تأثیری بسیار قوی است.

در جدول زیر نسبت بحرانی و سطح معناداری برای تمامی مسیر تأثیر مابین متغیرهای موجود در مدل، چه در تحلیل عامل (مدل‌های اندازه‌گیری) و چه در تحلیل مسیر (مدل ساختاری) آمده است، که چون میزان C.R برای تمامی مسیرها بیش‌تر از ۱.۹۶+ است، در نتیجه تمامی تأثیرات معنادار شده است.

جدول ۱۰- نسبت بحرانی و سطح معناداری تأثیرات

P	C.R	مسیر تأثیر متغیرها
۰.۰۰۰	۹.۵۶۷	سرمایه‌ی اجتماعی ← توسعه‌ی پایدار شهری
۰.۰۰۰	۱۰.۷۹۸	سرمایه‌ی اجتماعی ← اعتماد اجتماعی
۰.۰۰۰	۱۰.۱۲۷	سرمایه‌ی اجتماعی ← هنجارهای تعمیم‌یافته
۰.۰۰۰	۱۰.۶۲۷	سرمایه‌ی اجتماعی ← مشارکت اجتماعی
۰.۰۰۰	۷.۷۵۷	سرمایه‌ی اجتماعی ← انسجام اجتماعی
۰.۰۰۰	۱۰.۶۹۵	توسعه‌ی پایدار شهری ← پایداری اجتماعی
۰.۰۰۰	۱۲.۳۲۷	توسعه‌ی پایدار شهری ← پایداری زیست‌محیطی
۰.۰۰۰	۱۰.۵۴۳	توسعه پایدار شهری ← پایداری کالبدی
۰.۰۰۰	۱۲.۵۱۸	توسعه پایدار شهری ← پایداری نهادی

در جدول زیر تعداد دیگری از شاخص‌های برازش مدل آمده است که همگی در دامنه‌ی قابل قبول قرار دارد و براساس این شاخص‌ها نیز مدل برازش مطلوب و قابل قبولی دارد.

جدول ۱۱- شاخص‌های برازش کلی مدل

تفسیر	دامنه قابل قبول	میزان	معادل لاتین	شاخص‌های برازش
مطلوب	۱ تا ۰.۹۰	۰.۹۸۹	TLI	شاخص توکر- لوئیس
مطلوب	۱ تا ۰.۹۰	۰.۹۵۳	RFI	شاخص برازش نسبی
مطلوب	۱ تا ۰.۹۰	۰.۹۹۲	IFI	شاخص برازش افزایشی

مطلوب	۰.۹۰ تا ۱	۰.۹۷۸	GFI	شاخص نیکویی برآزش
مطلوب	۰.۹۰ تا ۱	۰.۹۶۴	AGFI	شاخص نیکویی برآزش اصلاح شده
مطلوب	۰.۵۰ تا ۱	۰.۶۰۵	PGFI	شاخص نیکویی برآزش مقتصد
مطلوب	۰.۵۰ تا ۱	۰.۷۲۹	PNFI	شاخص برآزش هنجار شده مقتصد
مطلوب	۰.۵۰ تا ۱	۰.۷۴۹	PCFI	شاخص برآزش تطبیقی مقتصد

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

توسعه‌ی پایدار بویژه از دهه‌ی ۹۰ میلادی به بعد و پس از تغییر پارادایم توسعه و به دنبال مسائل متعدد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جهان به عنوان مهم‌ترین رویکرد توسعه در سال‌های اخیر قلمداد می‌گردد. هم‌چنین پس از مهاجرت‌های عظیم به شهرها و شهرنشین شدن غالب جمعیت در بسیاری از جوامع جهان، گرایش توسعه‌ی پایدار شهری از اهمیت مضاعفی برخوردار شد. شاخص سرمایه اجتماعی نیز بر مبنای بسیاری از تحقیقات و نظریات علوم انسانی و اجتماعی به عنوان مهم‌ترین سرمایه هر جامعه‌ای قلمداد می‌گردد که در این تحقیق ارتباط و تأثیر آن بر روی توسعه پایدار شهری در سطح استان مازندران مورد سنجش و بررسی قرار گرفت. در بخش یافته‌های توصیفی ارائه شد که هم میانگین سرمایه‌ی اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش (آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای تعمیم‌یافته، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) و هم میانگین توسعه‌ی پایدار شهری و کلیه‌ی ابعادش (پایداری اقتصادی، پایداری اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی، پایداری کالبدی و پایداری نهادی) در سطح پایینی قرار داشتند. در بخش یافته‌های تبیینی ارتباط و تأثیر مستقیم سرمایه‌ی اجتماعی و کلیه‌ی متغیرهایش بر روی توسعه‌ی پایدار شهری مورد تأیید قرار گرفت یعنی هرچه میزان سرمایه‌ی اجتماعی و تمامی مؤلفه‌هایش کاهش یابد، به تبع آن توسعه‌ی پایدار شهری نیز در ابعاد

مختلف آن کاهش می‌یابد که این نتیجه، یافته‌های تحقیقات جین جیکوبز (۱۹۹۶)، فرانکوئیس (۲۰۰۲)، بالایامون و لوتز (۲۰۱۲)، تاکادا و ماروتانی (۲۰۱۴)، اشتیندل و یانکر (۲۰۱۶)، صالحی امیری و همکاران (۱۳۹۱)، پور افکاری (۱۳۹۱)، خوش‌فر و همکاران (۱۳۹۲)، احدنژاد روشنی و همکاران (۱۳۹۳) و فیاضی (۱۳۹۵) را تأیید می‌کند. هم‌چنین نتایج این تحقیق، تأییدکننده‌ی چارچوب نظری تحقیق در مورد ارتباط و تأثیر قوی سرمایه‌ی اجتماعی و تمامی مؤلفه‌هایش بر روی توسعه‌ی پایدار شهری است که خود منبعث از نظریات شری انشتاین، دیوید دریسکل، رابرت میسرا، رابرت پاتنام، فرانسیس فوکویاما و ... بود، نیز است. آن‌ها معتقد بودند که شبکه‌ی مشارکت مدنی قوی و تعاملات انسجام‌بخش و اعتمادبخش زمینه‌ساز توسعه‌ی پایدار خواهد شد، هم‌چنین برنامه‌ریزی‌های شهری زمانی منجر به توسعه‌ی پایدار خواهد شد که از طریق تغییر رویکردهای برنامه‌ریزی «متمرکز» به «غیرمتمرکز» برنامه‌ریزی‌های «از بالا به پایین» به «از پایین به بالا» و برنامه‌ریزی «با مردم» به «برای مردم» موجب جلب مشارکت و اعتماد اجتماعی و دیگر مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی گردد که یافته‌های این تحقیق نیز آن را تأیید می‌کند. بنابراین یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه‌ی پایدار شهری، مقوله‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در دو بعد ساختاری و شناختی آن است. بنابراین بر مبنای یافته‌های این تحقیق، بالا بردن انگیزه برای افزایش آگاهی‌های اجتماعی، گسترش پایبندی به هنجارهای تعمیم‌یافته، تقویت انسجام و همبستگی‌های اجتماعی و بالاخص افزایش زمینه‌های مشارکت اجتماعی شهروندان و اعتماد اجتماعی آنان در هر سه سطح بین فردی، تعمیم‌یافته و نهادی می‌تواند منجر به بهبود شاخص‌های توسعه‌ی پایدار شهری در هر ۵ بعد پایداری اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی گردد.

منابع

- افشانی، سید علیرضا، عسکری ندوشن، عباس، فاضل نجف‌آبادی، سمیه و حیدری، محمد. (۱۳۸۸). «اعتماد اجتماعی در شهر یزد: تحلیلی از سطوح و عوامل»، *مجله‌ی جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیستم، ش ۴.
- امیرکافی، مهدی (۱۳۸۰)، «اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، *مجله‌ی نمایه‌ی پژوهش*، سال پنجم، شماره‌ی ۱۸.
- انجمن جامعه‌شناسی ایران. (۱۳۸۳). «مسائل اجتماعی ایران»، تهران: انتشارات آگه.
- پاتنام، رابرت. (۱۳۸۴). «سرمایه‌ی اجتماعی و زندگی عمومی»، ترجمه‌ی افشین خاکباز و حسن پویان، چاپ اول، تهران: نشر شیرازه.
- پورافکاری، نصراله. (۱۳۹۱). «نگرش جامعه‌شناختی بر سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی پایدار در شوشتر»، *فصل‌نامه‌ی تخصصی علوم اجتماعی*، سال ششم، ش ۱۷.
- خوش‌فر، غلام‌رضا؛ بارگاهی، رضا؛ کرمی، شهاب (۱۳۹۲)، «سرمایه‌ی اجتماعی و پایداری شهری (مطالعه‌ی موردی: شهر گرگان)»، *فصل‌نامه‌ی مطالعات شهری*، سال دوم، ش ۸.
- ذاکری هامانه، راضیه. (۱۳۹۰). «بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مطالعه‌ی موردی: شهر یزد)»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی*، دانشگاه یزد.
- رهنمایی، محمد تقی. (۱۳۷۷). «اثرات توسعه بر منابع زیست‌محیطی»، *مجموعه خلاصه‌ی مقالات همایش پژوهش‌ها و قابلیت‌های علم جغرافیا در عرصه‌ی سازندگی*، موسسه‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران.
- زاکس، انیاسی. (۱۳۷۵). «نگاهی به تعاریف توسعه‌ی پایدار از دیدگاه‌های مختلف»، ترجمه‌ی ویکتوریا جمالی، *خبرنامه انجمن متخصصان محیط‌زیست ایران*، سال دوم، ش ۳ و ۴.
- زاهدی، شمس‌السادات و نجفی؛ غلامعلی (۱۳۸۵)، «بسط مفهومی توسعه پایدار»، *مجله‌ی مدرس علوم انسانی*، سال دهم، ش ۴.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۴)، «سرمایه‌ی اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی و اقتصادی»، *مجله‌ی رشد علوم اجتماعی*، ویژه‌نامه سرمایه‌ی اجتماعی، سال نهم، ش ۲.

- شاهنوشی، مجتبی. (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی، سیر تاریخی مفهوم و روش سنجش آن»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای سرمایه‌ی اجتماعی، چالش‌ها و راهکارها، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- شجاعی باغینی و همکاران. (۱۳۸۷)، «مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی»، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- صالحی امیری، سیدرضا؛ قدمی، محسن؛ بیگزاده، یوسف (۱۳۹۱)، «طراحی و ارائه الگو جهت سنجش تأثیر سرمایه اجتماعی بر ابعاد توسعه پایدار»، مجله فراسوی مدیریت، سال ششم، ش ۲۳.
- طراوتی، حمید؛ ایافت، سید امیر (۱۳۷۷)، «دستور کار ۲۱، کنفرانس سازمان ملل درباره‌ی محیط‌زیست و توسعه»، تهران: انتشارات سازمان حفاظت محیط‌زیست.
- عظیمی آرانی، حسین (۱۳۹۱)، «اقتصاد ایران: توسعه، برنامه‌ریزی، سیاست و فرهنگ»، چاپ اول، تهران، نشر نی.
- عظیمی، لیلا و ادیسی، افسانه. (۱۳۸۵). «اعتماد اجتماعی، عاملی در پیشرفت جامعه»، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای سرمایه‌ی اجتماعی، چالش‌ها و راهکارها، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- عبری، موسی. (۱۳۹۰). «جامعه‌شناسی توسعه: از اقتصاد تا فرهنگ»، چاپ اول، تهران؛ انتشارات سمت.
- فرزانه، سیف اله و رضانی، علی. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی شهری (مطالعه‌ی موردی: قائمشهر)»، فصل‌نامه‌ی جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال سوم، شماره‌ی ۶.
- فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۸۴). «سرمایه‌ی اجتماعی و جامعه‌ی مدنی» در سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، گردآوری کیان تاجبخش، ترجمه‌ی افشین پاکباز و حسین پویان، تهران: نشر شیرازه.
- فیاضی، مریم. (۱۳۹۵). «تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر توسعه‌ی پایدار شهری مطالعه‌ی موردی: شهر لبنان اصفهان»، چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس، دانشگاه شهید بهشتی.

- قرخلو، مهدی و حسینی، سید هادی. (۱۳۸۵). «شاخص‌های توسعه پایدار شهری»، *مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، سال پنجم، ش ۸.
- گزارشات جامع استانی. (۱۳۹۴). سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ساری.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). «پیامدهای مدرنیت»، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، چاپ اول، تهران؛ نشر مرکز.
- مفیدی، سید مجید؛ شایان، لیلا. (۱۳۸۶). «توسعه پایدار و برنامه‌ریزی شهرهای مناطق کویری ایران»، *نشریه‌ی هفت شهر*، سال هفتم، ش ۲۱-۲۲.
- ملکی، سعید. (۱۳۷۸). «توسعه پایدار شهری و ناحیه‌ای (معنی، مفهوم و ضرورت آن)»، *خلاصه‌ی مقالات نخستین همایش مدیریت توسعه پایدار در نواحی شهری*، دانشگاه تبریز.
- میسرا، رابرت. (۱۳۶۵). مشارکت مردمی، *نشریه‌ی جهاد*، شماره‌ی ۸۹، سال ششم.
- هومن، حیدری علی. (۱۳۹۰). «مدل‌یابی معادلات ساختاری»، چاپ اول، تهران؛ نشر سمت.
- Balianoune-Lutz, M. (2011), "Trust-based social capital, institutions, and development". **The Journal of Socio-Economics**. Vol 40, No 4.
- Broad, Robin (2007), "The Poor and Environment: Friends or Foes?", **World Development**, Vol. 22., No. 6., pp. 811-822.
- Coleman, J. S. (1988-9), 'Social Capital in the Creation of Human Capital'. **American Journal of Sociology**, 94, 95-120.
- Coleman, J. S. (1994) , **Foundations of Social Theory**, Belknap Press, Cambridge MA.
- Dominski,A.(1992), **seminar synopsis: Building the sustainable city**, Gildea Resource Center.
- Francois, P. (2002), **Social Capital and Economic Development**, Rutledge, First Published.
- Green, A. & Matthias, A. (1997), **Non-Governmental Organization and Health in developing Cuntries**, U.S.A., Macmillan Press.

-
- Jacobs, J (1965), **The death and life of great American cities**, N. Y: Random House.
 - Jepson, Edward. J., (2001), Sustainability and Planning Diverse Concepts and Close Associations, **Journal of Planning Literature**, Vol 15, No.4, PP .449-510.
 - Kim, H-Y. (2013)., “Statistical notes for clinical researchers: Assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis” **Journal of Restorative Dentistry & Endodontics**, Vol 38, No 1.
 - Lerner, Danial (1998), **The Passing of Traditional Society**, New York, Macmillan Press.
 - Leman, Edward and John E. Cox. (2005), Sustainable Urban Development: strategic Consideration For Urbanized Nation, **Ekistics**, Vol 348-349.PP .195-198.
 - Mikkelsen, B. (1999), **Methods for Development Work and Research: A Guide for ...**, Sage pub.
 - OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development). (2001), **The Well-Being of Nations: the Role of Human and Social Capital**, OECD.
 - Ostrom, Elinor (2006), **Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action**, New York, Cambridge University Press.
 - Palme,U.,Tillman,A.M.(2008), “Sustainable development indicators:how are they used in Swedish water utilities?” . **Journal of Cleaner Production**. (16).
 - Sergageldin, and C. Grootaert (2000), **Defining social capital: an integrating view**.
 - Stindel, M & Jancker,F (2016), study on relationship of social capital with sustainable urban development (case study:Berlin,Hamburg and colognecities), **International Research Journal of social sciences**, vol 5, No 6.

- Uwe,D.(2008), Achieving urban sustainability: Integrated urban-management. **Asia and Europe Environment Forum**, 28-30 Nov, Shenzhen. China.
- Xing, Y., Horner,R.M.W. El-Haram,M.A.(2009), “A framework model for assessing sustainability impacts of urban development”. **Accounting Forum**.(33).
- www.amar.org.ir

